

**ОМИРОВИТЕ АХЕЙЦИ И ЕТНО- И ТОПОНИМИЯТА НА
БАЛКАНО-АНАТОЛИЙСКИЯ РАЙОН В КРАЯ НА II И
НАЧАЛОТО НА I ХИЛ. ПР. Н. Е.
Стефан Йорданов**

Омировите ахейци са един от онези мито-епически народи, които се приемат за етнос с гръцка етнолингвистична принадлежност. Ахейци, данайци, аргосци и т. н. воювали срещу негръцките народи от Западна Мала Азия – това е обичайната картина на етнолингвистичната ситуация в Балкано-Анатолийския район от епохата на т. нар. Троянска война и в античната историко-социологическа и мито-епическа традиция, и в модерната литература. Освен това, името ахейци е използвано за обозначаване на микенските гърци, респ. на жителите на държавите в Крит и континентална Гърция от крито-микенската епоха от редица съвременни историци¹. Кречмер пък приема, че гърците от микенската епоха наричали страната си Ἀχαιΐα, име, отговарящо според него на засвидетелстваното в хетските извори от XIV и XIII век име на страната Ахиява². За исконно название на гърците приема етнонима ахейци и френският изследвач Ватле³.

Налице са обаче някои данни, които противоречат на тази донякъде априорна картина. Така например, в литературата се срещат и наблюдения, обръщащи внимание върху неорганичното вписване на някои факти в представата за гръцката етнолингвистична принадлежност на етнонима ахейци и на близко сродните му топоними. Присъствието на тези имена освен в ономастиката на Елада и в ономастиката например на Северното Причерноморие, респ. на кавказкото черноморско крайбрежие, разколебава представата за гръцкия им характер и поставя въпроса за точната етнолингвистична атрибуция на мито-епическия народ ахейци. В настоящата работа ще предложа само някои предварителни наблюдения по така очертаня проблем.

Според мен към настоящия момент съществуват достатъчно основания за актуализиране на хипотезите за догръцкия, субстратния облик на името ахейци в гръцкия ономастикон, като най-вероятно е предположението за неговия трако-пеласгийски произход. Доводите за такъв извод могат да бъдат извлечени както от някои известия на изворите, чийто анализ в това отношение може да даде още за осветляването на проблема, така и от лингвистичния анализ на етнонима и на онези лексеми, към чието етимологично гнездо той спада.

На първо място, прави впечатление вписването на етнонима в една група имена, към която спадат както някои лични имена – например името на мито-епическия герой Ахил – така и някои топоними. Анализирани в литературата във връзка с името ахейци имена, главно топонимите, обичайно биват приемани за производни или пряко от етнонима, или от същия корен. Прегледът на локализацията на ахейците в Балкано-Анатолийския район, на данните за техните миграции, както и на локализацията на близките на етнонима топоними, показва, че името е с разпространение не само в континентална Гърция, а заедно с близките му имена – в един сравнително широк ареал.

В континентална Гърция, във от ненапълно ясните обвързвания в Омировия епос на етнонима ахейци с населението на различни области от Елада и респ. на цяла Елада⁴, вниманието привлича топонимът Ахеида (Ἀχαιΐς или Ἀχαιΐα) – название на област в северен Пелопонес. Според Херодот (VII, 94; срв. I, 145) областта Ахеида в Пелопонес била прародина на йонийците преди преселването им в Йония. Но в континентална Гърция има още много топоними с различен характер, чийто преглед довежда един от изследвачите до становището, че ахейците имат тесалийска прародина. Възражайки на това становище, Л. С. Клейн обръща внимание, че тези топоними се разполагат из цяла Елада – от Ахейските планини в Тесалия до т. нар. скали на Ахей (т. е. на митичния герой – епоним на Ахеида) в западен Пелопонес (Strab. Geogr., VIII, 3, 20), което според него прави трудно защитима идеята за тесалийската прародина на ахейците⁵. Като цяло обаче в изворите все пак се отразява представата за ахейците като обитавали “отгатак [т. е. на север]” от Коринтския провлак, а конкретно в Омировия епос – и процесът на превръщане на етнонима ахейци

в общогръцки сборен етноним в известно противоборство с изживяващите същата еволюция етноними данайци и аргосци. Процес, който, впрочем, остава незавършен и е със сравнително късна датировка.

На следващо място, към групата имена, вероятно сродни на етнонима ахейци, спадат редица топоними в Мала Азия. Първият и най-ранният измежду тях е упоменатата в хетските извори страна Ахиява, носеща име, изглежда стъпващо върху етноним (Ахиява = ‘страна на ахейците’?). Това име, което е с все още ненапълно изяснена етимология, е предмет на продължителни дискусии. От значение е, че в основата му като че ли изрично се долавя етимонът, който формира и етнонима ахейци (Ahhijawa > akhaiwoi > Ἀχαιῶν⁶). Това би означавало някаква роля на ахейците от страната Ахиява в политическата и етническата история на Мала Азия в края на бронзовата епоха. Къде се е разполагала обаче самата страна Ахиява, продължава да бъде дискуссионен въпрос, като идеята за локализацията на тази страна въвн от Балканите и по-специално въвн от ареала на микенската цивилизация, и понастящем има своите привърженици⁷.

В южната част на Балкано-Анатолийския район топоними от този род са: полисът Ахея (Ἀχαιία πόλις) на остров Родос (IG, XII, I, 677); Ахейският нос до Саламин на остров Кипър (Strab. Geogr., XIV, 6, 3; Plot. V, 14, 4) и етнонимът хипахейци (букв.: “под-ахейци”?) за един от народите в Киликия. Според данните на Херодот (Hdt., VII, 91) киликийците в миналото били наричани хипахейци, представлявайки потомци на ахейците, воювали под Троя под водачеството на Амфилох и Калхант, които се разселили след това въвн от Гърция. На остров Крит присъствието на ахейците като че ли е засвидетелствано сравнително рано от микенския критски топоним A-ka-wi-ja-de в табличка **KN C 914** от Кносос⁸ и от упоменаването на ахейци, обитаващи в Кносос, в Омировия епос (Hom. Od., XIX, 175). Тези случаи, както и случаят със страната Ахиява, като че ли фиксират сравнително отдавнашно присъствие на ахейците в етно- и топонимията на южната част на Балканите, най-вече в островите на Егеида, както и в малоазийска Киликия. В тези райони ахейците били, съгласно свидетелствата на изворите, население, придошло в хода на миграционно движение откъм Егеида. Хронологията на това преселение би могло да бъде

установена въз основа на факта, че сред т. нар. морски народи, нападащи Египет в периода приблизително от края на XIV до началото на XII век, е и народът, обозначен в египетските извори като *акай(а)ваша* – име, в което повечето изследвачи разпознават етнонима ахейци. Присъствието на ахейците сред морските народи е факт, който вероятно е във връзка също така с появата на страната Ахиява в хетските извори по същото време или малко по-рано.

В Мала Азия са засвидетелствани топонимите: “Пристанището на ахейците” в областта Троада (Strab. Geogr., XIII, 1, 31; XIII, 1, 36) – топоним, който се открива и в района на Смирна; “Ахейският лагер” (Strab. Geogr., XIII, 1, 31) също в областта Троада и др. Тези имена вероятно представляват късно формирани названия, дадени на местности в областта по силата на литературна инвенция, визираща реалити от Омировия епос. Това впрочем личи и от текста на Страбон, който по повод на името “Пристанището на ахейците” в областта Троада вметва ремарката “така наричаното сега” (Strab. Geogr., XIII, 1, 36), така или иначе говореща за иновационността на изградения по описателен път топоним. Отново в Троада е съществувал град с името Ахейон (Strab. Geogr., XIII, 1, 32; 46; 47).

В Северното Причерноморие също присъства област или град с названието Ахея, разположен близо до т. нар. Кимерийски Боспор (Strab. Geogr., XI, 2, 12). Този топоним е много интересен, тъй като названото с него селище се разполагало на кавказкото крайбрежие на Черно море, на юг от Синдската област и Горгия, в “крайбрежието на ахейците, зигите и хениохите”. Страбон излага в този пункт от описанието на кавказкото крайбрежие достигналите до него мнения на съвременниците му, че тази Ахея била заселена от фтиотийски ахейци от войската на Язон, докато лаконците заселили Хениохия. Това твърде любопитно известие, свързващо появата на етнонима ахейци по източното крайбрежие на Черно море с преселение на ахейци от Елада към Кавказ, заедно с митичния герой Язон от митологичния цикъл за похода на аргонавтите, подбужда предположение за евентуална литературна инвенция в обяснението, което съвременниците на античния географ давали на появата на етнонима ахейци толкова далеч от Елада. Но редом с това, възможно е и етнонимът да е местен – сроден на етнонима ахейци от Омировия епос и другите извори или оприличен на него.

Страбон споменава за ахейците, обитаващи крайбрежието на Понта (респ. между Хирканското море и Понта) двукратно (срв. също и Strab. Geogr., II, 5, 31). Античната традиция за тези черноморски ахейци е сравнително актуална; освен Страбон за занимаващ се с пиратство в Черно море народ с име ахейци споменава и Скилак Кариандски (Skyl. Caryand. Peripl., 75).

Към тази група имена, ако се приемат предположенията в литературата за родство на името на митичния герой Ахил с етнонима ахейци и други подобни имена, спадат още редица топоними. Част от тях са отново в Мала Азия. Там в областта Троада се разполагало селище с името Ахилейон (Strab. Geogr., XIII, 1, 39), като в последното имало светилище на Ахил. Не е сигурно доколко това е старинно местно име, защото, въпреки че е възможно да е такова, Страбон (цитираното място) дискутира със становището на Тимей, че укрепленията на Ахилейон са преизградени от Периандър, докато според него това направили митиленците на Питак Митиленски. От тези данни не става напълно ясно дали е било преизградено старо местно селище, или е било основано ново, т. е. дали Ахилейон представлява старинно название на селище, датиращо от времето преди епохата на гръцката колонизация на района. В малоазийска Мизия, близо до града Астира, се разполагал т. нар. “Ахилесов темен” (Strab. Geogr., XIII, 1, 65). Освен това, градче с името Ахилейон има и на юг от Троада – в долината на река Меандър, между Приена и Магнезия (Her. Hell., III, 2, 17; IV, 8, 17;). Към групата на това име Х. Хомел прибавя името на укреплението (φρούριον) Ахилейон близо до Смирна (St. Byz., s. v. Ἀχίλλειος) и на извора в Милет, наричан Ἀχίλλειον⁹.

Другите топоними от този тип са отново в Северното Причерноморие. На брега на Кимерийския Боспор се среща с топонима Ахилейон – название на селище със светилище на Ахил в него (Strab. Geogr., VII, 4, 5; XI, 2, 6). Тук, в Северното Причерноморие, се разполага и остров Березан, който в определен момент бил наречен “Ахилев остров” и станал място за почитане на култа на Ахил¹⁰. По-ранно обаче било светилището на Ахил Понтарх на остров Левка, разположен срещу устието на Дунав, което фиксира друг пункт от понтийския бряг, обвързан с мито-епическия герой Ахил.

Към античните топоними, които заслужават внимание във

връзка с анализа на етнонима ахейци, тъй като изглежда са от същото етимологично гнездо, заслужава да бъдат указани и някои топоними, представляващи названия на речни басейни. Такъв топоним е топонимът Ахеронт, обозначаващ река в областта Епир (в района на теспротите), извираща от Ахерусийското езеро и вливаща се в т. нар. “Сладък залив”, тъй като водата на Ахеронт превръщала, събирайки много притоци, водата в залива в прясна (Strab. Geogr., VII, 7, 5). Особено интересен е пелопонеският Ахеронт. Северно от Пилос протичали две реки – Далион и Ахеронт, втичащи се в реката Алфей, които, според обяснението на Страбон (Geogr., VIII, 3, 16), имали отношение към Аид, като Ахеронт именно поради това си отношение към Аид получил името си; редом с това в този район имало много светилища – освен на Деметра и Кора, още и на Аид. Въз основа на това обяснение на Страбон може да се заключи, че става дума за топоними, обозначаващи река и респ. други речни басейни, които били осмисляни в гръцката и вероятно в митологията на други палеобалкански народи като реки, респ. езера, отвеждащи към отвъдния свят. За това тяхно осмисляне ще стане дума и по-долу.

Впрочем, вероятно е да са свързани с такова осмисляне и някои топоними, разполагащи се в райони въвн от континентална Гърция, главно в хинтерланда на многобройните южноиталийски гръцки колонии. Такъв е например античният италиански топоним Ахерусия, респ. Ахерусийско езеро в Кампания (Strab. Geogr., I, 2, 18; V, 4, 5–6). В Италия подобен топоним се открива още веднъж в областта на италианското племе бретии, където, по данни отново на Страбон (Geogr., VI, 1, 5), под крепостта Пандосия протичала река с името Ахеронт. По изричната ремарка на античния географ, италианската река Ахеронт и крепостта Пандосия били едноименни с местности в Теспротия. Следователно, напълно допустимо би било да се приеме, че това са миграционни топоними, които явно не принадлежат на ономастикона на местните италиански индоевропейски езици, а са проникнали в Италия в хода на гръцката колонизация на запад. Те дублирали имената на епирската и респ. пелопонеската река Ахеронт, респ. на Ахерусийското езеро, от което тя извирала. Осмислянето на тези речни басейни в гръцката и вероятно в митологията на други палеобалкански народи като обекти от отвъдния свят обяснява логично появата на такива

топоними в западното пограничие на ойкумената, доколкото в митогеографския модел на света италиятският регион бил осмислян като географска конкретизация на крайните предели на света.

В настоящата работа нямам за цел да направя изчерпателен списък на всички имена от този тип, респ. от това етимологично гнездо. Прегледът им, обаче, поне в такъв общ вид, несъмнено е необходим, за да бъде очертан кръгът имена, които са сравнително архаични и чийто анализ, следователно, ще даде по-сигурни резултати. Добре се вижда, че част от тези имена имат късен, дори литературен произход, или представляват миграционни топоними от епохата на гръцката колонизация. Имената, които се очертават като старинни етнически или местни имена от Балкано-Анатолийския район, се разполагат главно в Пелопонес, Северна Гърция, както и Западна Мала Азия, където прави впечатление присъствието им в района на Трояда и Лидия.

Ето защо интересно е присъствието отново в Трояда на един друг топоним, представляващ като Ахеронт речно име. Това е речното име Ахелой. У Омир между речните божества се споменава могъщият Ахелой (Ном. II, XXI, 194). Отново у Омир се съдържа информация за река с името Ахелой, намираща се в района на Сипил, т. е. в малоазийска Лидия (Ном. II, XXIV, 614-617). Речно име Ахелой обаче присъства и в Тракия, респ. в Македония. Когато коментира познанията на Омир за географията на Тракия и по-конкретно за западната граница на тази историческа област, той упоменава, че поетът знаел за долопите и селите, живеещи в съседство с пеоните чак до реката Ахелой (Strab. Geogr., I, 2, 20), т. е. поетът познавал добре Тракия и граничните с нея райони, където се разполагала и въпросната река Ахелой. У цитирания от Страбон (VI, 2, 4) Софокъл (frg. 249, Nauck), както и у цитирания пак там логограф Хекатей реката Ахелой е представена като протичаща в района на акарнаните (срв. също: Strab. Geogr., VII, 7, 8), респ. тя била река, служеща като граничен пункт между териториите на акарнаните и етолийците (Strab. Geogr., VIII, 2, 3). Река, едноименна на акарнанската река Ахелой протичала и в обитавания от кавконите район в Пелопонес (Strab. Geogr., VIII, 3, 11). Както се вижда, речното име Ахелой присъства главно в райони, обитавани от негръцко палеобалканско население.

Хидронимът Ахелой се среща и в източната част от територията на древна Тракия. Там сравнително късно е засвидетелстван такъв хидроним като името на реката Ахелой, протичаща в близост до Анхиало и добре известна на българската общественост заради протеклата край бреговете ѝ битка между византийци и българи по времето на българския владетел Симеон I (917 г.). Наименованието на тази река (във формите Ἀχελῷος, Ἀχελῶν или Ἰαχελών у Продължителя на Теофан, Лъв Граматик, Георги Амартол, Георги Монах и др.) се съпоставя от изследвачите с названията на реките Ἀχέλης и Ἀκέλης в Лидия, както и с фригийското ἀκάλα ‘вода’, литовското речно име Akėle, речното име Aquilo в антична Апулия и др.¹¹ Интересно е предположението, че градът Анхиало е носел название, идентично на речното име, което било преосмислено заради оприличаването на тракийската дума с гръцкото прилагателно ἀγχίαλος ‘крайморски’.¹²

Едно изясняване на така създалата се етно- и топонимична ситуация в Балкано-Анатолийския район, което да представи процеса на формирането ѝ, несъмнено ще хвърли допълнителна светлина върху етнолингвистичното потекло на етнонима ахейци. Още самият преглед на изворните данни добре очертава поне два хронологични пласта. От една страна, някои топоними са явно по-късни от основния пласт етнически и местни имена – например онези, чиято ирадиация извън Балкано-Анатолийския район или в негови гранични пунктове, се обяснява с пренасянето им на ново място в хода на гръцката колонизация от архаичната епоха. По-ранният пласт имена възхождат към епохата на преход между края на бронзовата и началото на желязната епоха в Балкано-Анатолийския район. Това е време на една особена етнополитическата ситуация, детерминирана от активното движение на населението в указания район; време, когато, ако изходим от станалото вече хисторическо известие на Диодор за редуванията на таласократиите в Егейско море след Троянската война (Diod., VII, frg.11), в отвъдморски преселения били увлечени редица народи. Сред тях, ако съдим по данните на египетските извори за т. нар. морски народи, били и ахейците (акайваша). Ето защо, твърде важно е установяването на онези райони, които би могло да бъдат указани като евентуална прародина и вторично колонизирани от ахейците пунктове.

Въз основа на данните за миграциите на ахейците у Херодот и други антични автори някои изследвачи приемат, че именно в хода на такова движение ахейците се установяват в южна Мала Азия, в Кипър и др.¹³ Съпоставянето на датировката на египетските извори за нахлуванията на морските народи с датировката на т. нар. Троянска война в т. нар. хронографска литература на античността сочи известен синхрон в събитията, разиграващи се в различни точки от Източното Средиземноморие, но приблизително в един и същ времеви интервал. Името Ахиява присъства като топоним – название на някаква страна – в данните за политическата история на района от сравнително ранно време, от края на XIV в. пр. н. е. насетне почти постоянно, и би могло да има отношение към началото и дори предисторията на събитията при миграционните движения от границата на двете археологически епохи. Ето защо от възлово значение в случая е локализацията на страната Ахиява, за която ни съобщават хетските извори, но без изрично указание за местоположението ѝ. Както видяхме по-горе, разпространението на етнонима ахейци и близките му топоними, съдейки по данните на Омировия епос и изворите от архаичната и класическата епоха, обхваща един твърде широк ареал – картина, която не предполага задължителното разполагане на Ахиява в днешна континентална Гърция. Може би в най-добрия случай тази страна се е разполагала в Северна Гърция – например във Фтиотида, където Ахил владеел мирмидонци, елини и ахейци, което за Г. Штайнер¹⁴ е една добра индикация за точната европейска локализация на тази страна и респ. народ. Тогава няма пречка етнонимът ахейци да обозначава палеобалканско негръцко население, най-вероятно пеласгийско, като се има предвид широкото разселване на пеласгите в територията на континентална Гърция.

Привържениците на малоазийската локализация на страната Ахиява също имат своите доводи, както от археологическо естество, така и от лингвистическо. Л. А. Гиндин и В. Цимбурски например обръщат внимание върху факта, че ареалът на разпространение на топонима Ахиява и подобни имена в Мала Азия отговаря на разпространението на т. нар. инеъолска сива керамика (Д. Френч) – т. е. на историческите области Мизия и Еолида.¹⁵ Но според О. Каруба Ахиява по принцип е име, което показва хето-лувийски езикови характеристики, и вероятно поначало е обозначение на

страна в Западна Мала Азия.¹⁶ Според К. Дитрих всички топоними от Западна Анатолия от типа на Милет, Лесбос, Ефес и др., които имат специфични хето-лувийски форми в хетските извори и биха могли да бъдат изходни прототипи за съответните гръцки имена, представляват гръцки адаптации на тези прототипи; според него и топонимът Ахиява е сред тях.¹⁷ Това положение на нещата противоречи на широко приетата представа в античната и модерната литература за гръцката етнична принадлежност на ахейците, които при такава интерпретация на данните от хетските извори за страната Ахиява се оказват преди всичко малоазийска етнополитическа реалия.

За да решат това противоречие и за да потвърдят именно гръцката етнолингвистична принадлежност на етнонима ахейци, Гиндин и Цимбурски строят една недостатъчно аргументирана хипотеза, съгласно която в Западна Мала Азия се установява прагръцко население още при миграцията на т. нар. курганна култура IV, чието население проникнало в Балкано-Анатолийския район в края на III и началото на II хил. пр. н. е., като именно тук то получава, вероятно от хето-лувийското местно население, етнонима ахейци.¹⁸ Така съгласно тази хипотеза гръкоезичните ахейци, носещи обаче етноним от хето-лувийски произход, обитавали в Западна Мала Азия още през бронзовата епоха. Но при такава възстановка остава трудно обяснима появата на етнонима ахейци в самата Гърция (където той назовава населението на пелопонеската област Ахайя), както и органичното му вписване в трако-пеласгийския ономастикон, за което ще стане дума по-долу. При условие, че по принцип името е негръцко, логична изглежда хипотезата на Д. Ийстън, според която този етноним се появява и в Мала Азия, и в континентална Гърция като миграционен етноним, привнесен и в двата района от населението, което е разрушило къснобронзова Троя и е тръгнало от изходна прародина някъде в европейска Тракия, и, бих прибавил – респ. дори в Северното Причерноморие, ако вземем предвид присъствието там на етнонима ахейци. Противоречието, което все пак хипотезата на Ийстън не решава напълно, е свързано с ранната поява на този етноним (като име на страна в хетските източници) – много по-ранна в сравнение с евентуалната дата на разрушаване на къснобронзова Троя и на самата хетска държава при прехода

към желязната епоха. Хетските извори говорят за западно-малоазийска страна с името Ахиява, която се намира в някакви взаимоотношения – трудно установими поради фрагментарността на изворите известия – с хетската държава още през XIV век, т. е. доста по-рано от времето, когато се развива основната миграционна активност на т. нар. морски народи. Разбира се, възможно е и онова решение, което у Йистън е догадка с несигурна аргументация – още в това време хетите да са били в контакт с отвъдморска страна, която обаче се е разполагала не в гръцкия континентален юг, а в Егейска Тракия и е носела името Ахиява, като тя още тогава активно взаимодействала със страните от Западна Мала Азия – Таруиша, Милаванда и др.

Така предположението за трако-пеласгийска етнолингвистична принадлежност на ахейците не противоречи и на данните на хетските извори за страната Ахиява. Още повече, че по такъв начин появата на етнонима ахейци в Северното Причерноморие едва ли ще е свързано непременно с такава късна епоха, като фиксираната в митовете за похода на аргонавтите към Колхида. В това отношение заслужава по-нататъшен анализ въпроса доколко етнонимът ахейци се вписва органично в етнонимичната картина и реалната етнолингвистична действителност на Северното Причерноморие. Редом с това заслужава да се помисли доколко хипотезата за тесалийска прародина на ахейците не представлява другата възможност за решаване на въпроса за локализацията на ахейската прародина, също държаща сметка за първичната принадлежност на ахейците към трако-пеласгийската етнолингвистична общност. Но това са въпроси, към които само ще привлече вниманието на изследвачите, тъй като коментирането им надхвърля целите на настоящото изложение.

Нека да видим, на трето място, какво е възможното лингвистично изясняване на етнонима ахейци и на приведените по-горе имена, и доколко то подкрепя изложеното по-горе предположение, базирано върху данните на изворите, за субстратния характер на етнонима ахейци в гръцката етнонимия и за изходната му трако-пеласгийска етнолингвистична принадлежност.

В това отношение трябва да се отбележи най-напред, че името ахейци прави според Л. Гиндин и В. Цимбурски¹⁹ впечатление с нехарактерността си в структурен план за гръцкия ономастикон.

Независимо че в гръцки език се срещат редица прилагателни със суфикса -wo-, застъпен и в етнонима Ἀχαιοί, то според двамата автори този суфикс в етнически имена практически не се среща. Онези имена, които включват този суфикс, например Λυκῶα < Lukuwa, според тях са или субстратни, или адстратни, хетолувийски по произход.

Етимологията на етнонима ахейци несъмнено би хвърлила допълнителна светлина върху така очертаната проблематика. Сред досега предложените решения онези опити за етимологизуване, които поставят етнонима ахейци в очердания по-горе комплекс имена, представляващ според мен етимологичното гнездо, към което етнонимът принадлежи, са като че ли твърде перспективни. Предположението, че топонимите от типа на Ἀχελῷος, Ἀχέρων, и др. са сродни с етнонима Ἀχαιοί, изказано от Хилдебреخت Хомел, е формулирано сравнително отдавна.²⁰ Предположението обвързва в единен комплекс анализирани хидроними и топоними твърде логично, след като по принцип култът на Ахил се очертава като съпричастен на представите за отвъдния свят.

Този култ имал твърде активно отношение към митогеографския модел на света, в рамките на който религиите на палеобалканските народи развили представата за някаква медиативна водна магистрала, назовавана и посредством хидронимите Ахеронт и Ахелой. Това било така, тъй като, както изяснява Х. Хомел, обожествяваният Ахил бил всъщност бог на смъртта и отвъдния свят и при такова положение неизбежно имал отношение към прехода между двата свята – света на хората и отвъдния свят. Според Х. Хомел към този кръг имена и представи спада и реалитата на сребърната топола, отглеждана от Плутон в царството на мъртвите, носеща названието ἄχερῶϊς²¹. Това название също е обозначение за реалитата на отвъдността и според Хомел би могло, следователно, да получи идентично етимологично решение. Подобно предположение у Х. Хомел като че ли е обосновано само върху вписването на тези имена в общо смислово поле, свързано с идеите за отвъдния свят и изграждащите го реалити. Но на тази база биха били възможни и други решения. Така например, Кречмер извежда етимологията на етнонима ахейци от гръцката лексема ἄχος²². Това обяснение обаче няма достатъчно стабилни

основания и до известна степен е въпрос на народноетимологичен подход от типа на характерните за античността. Но и това обяснение отвежда името към понятията от кръга на погребалната мито-ритуалност и свързания с нея образ на отвъдния свят. Ето защо подходът на Х. Хомел трябва да получи и допълнително верифициране, което да потвърди или отхвърли идеята му за езиково родство на топонимите от типа на Ἀχελῷος, Ἀχέρων, на етнонима Ἀχαιοί и др.

Подходът на Х. Хомел не стои изолирано при обяснението на тези имена. Така например белгийският езиковед Алберт Ван Виндекенс прибавя към лексемите, производни от същия корен, и лексемата ἄκος 'лекарство', чието семантично развитие е изяснено във връзка с представите в митологията на редица народи за лечебните свойства на течащата вода. Той също допуска вероятността името на Ахил да спада към същото етимологично гнездо, още повече че този мито-епически герой е имал и функциите на лечител.²³

Що се отнася до коренната етимология на етнонима ахейци и сродните му имена, сравнително старата идея за извеждането им от и.-е. корен *ek^{[h]o-}, *ek^{ua} от който се е развила трако-пеласгийската основа *akh-, етимон на указаните по-горе речни имена от типа на Ахелой и Ахерон²⁴, според мен заслужава по-нататъшно доразвитие, представлявайки може би най-вероятното етимологично решение. В българската езиковедска литература тази етимология е предложена от Вл. Георгиев, а в чуждата историография под влияние на предложеното от него решение или независимо от него аналогична етимология предлагат А. Ван Виндекенс, А. Карнуа, В. Мерлингген. Следва да се отбележи при това, че отразените в тези имена фонетични промени на изходния индоевропейски корен са закономерни за трако-пеласгийската група езици и по-конкретно, в случая, за тракийски, тъй като се проследяват и в други тракийски лексеми²⁵. А. Ван Виндекенс прибавя към пеласгийските лексеми, главно топоними, които спадат към същото етимологично гнездо, още и имената Ἀκίδαλία, Ἀκίδουσα, Ἀκίδων и др. Сред тях лексемата Ἀκίδων има значението 'земя на водите', 'земя, богата на води'.²⁶

Известен коментар изисква въпросът за евентуалното родство на лексемата ἄχερωίς, според Х. Хомел също принадлежаща към

анализирания кръг имена. Емил Бузак²⁷ вижда в лексемата ἄχερωίς дума, сродна на старопруското woasis ('ясен') и на праславянската лексема – етимон на българската дума ясен, отвеждайки ги заедно с Fick и Stolz към общ корен, като приема и вероятността към това етимологично гнездо да спада и гръцкото ὄξυη 'бук'. Редом с това, обаче, той прибавя към обясненията и отвеждането на основата ἄχερ(ο)- към етимологичното гнездо на литовското ēžeras, ažeras 'плитко езерце, блато', старопруското assaran 'езеро' и др., правено от Hoops и Prelwitz, от които последният поставя в същото етимологично гнездо и името на митичната река Ἀχέρων, както и, с известни резерви, лексемите ἄχερνᾶς, ἄχαρνος, ἄχαρνός (название на морска риба) и Ἀχαρναί (название на един от демите в Атика). Така и тази лексема би могла да спада към същия кръг лексеми, към който спада и етнонимът ахейци. Както видяхме, Ван Виндекенс прибавя тук и лексемата ἄκος 'лекарство', което засвидетелства още едно производно от този корен и формално погледнато, сочи сравнително високата продуктивност на корена ἄχ-.

Към анализиранияте лексеми и обозначените с тях реалии трябва да се прибавят и онези, които са свързани с култа на богинята Деметра Ахайа (Ἀχάϊα), известна по-скоро само с името Ахайа, посочвано в изворите и като епитет на Деметра, вероятно заради типологичната близост между двете богини. Тя е почитана в Беотия, където бил центърът на култа и, в северна Атика (където култът изглежда е внесен) и др.²⁸ Опитите за изясняване на култа и респ. на името на богинята, правени в античната литература, не се базират върху обвързване между теонима и етнонима ахейци. Обясненията в античната литература са в духа на типичния за нея народоетимологичен подход — божеското име се обяснява или чрез извеждането му от ἄχος 'скръб' — заради отношението на Деметра Ахайа към календарно-вегетационния мит за отвличането на дъщерята на Деметра в отвъдния свят, или чрез извеждането му от ἦχος 'шум' — заради шума от кимвалите в ритуалността на честването на богинята. Най-любопитната лексема в мито-ритуалния комплекс на богинята обаче е лексемата ἄχαινας, както, по съобщение на един цитиран от Атеней (Deipnosoph., 109 E), наричали големите хлябове, правени за празника на богинята, когато били носени тържествено, подвиквайки: "Ахайна — козел,

пълнен с тесто”. Върху тази реалия, която също е показателна за сравнително високата продуктивност на корена и редом с това – за независимото от етнонима ахейци формиране на теонима Ахайа, вече съм се спирал в най-общ план²⁹. Тук няма да развивам анализа по-нататък, но от значение е все пак да се отбележи, че и тази реалия, имаща отношение към отвъдния свят, е обозначена с лексема, производна от същия корен, но тя има вторичната или дори третичната семантика на “хляб на богинята Ахайа”. Явно функционалността на лексемите, производни от анализирания корен, да обозначават явления, свързани с представите за отвъдния свят, е довело до изграждането на сложен комплекс от термини и понятия. Именно с това изглежда трябва да се обяснят разнообразните значения, които тези имена придобиват в сравнение с първичната семантика на етимона им. Но ако тази тяхна детерминираност добре се очертава дори само от казаното дотук, от значение е да се обърне внимание и върху факта, че тракопеласгийската им принадлежност се потвърждава не само от лингвистичния анализ. За това говори и субстратният характер на онези феномени от гръцките митологични представи за отвъдния свят, чиито явления те обозначавали.

Субстратният характер на анализиранияте реалии е отбелязван в литературата. Както стана дума, по принцип Ахил е мито-епически образ, който е свързан с Понта. Вероятните му брачни връзки с Ифигения са митологична тема, която отново го локализира в Черноморието.³⁰ Работата е там, обаче, че са налице данни, които позволяват да се заключи, че представите за Черно море и респ. за намиращия се тук остров Левка като страната, която героят обитава след смъртта си, са производни не само от късното гръцко осмисляне на Черно море като такъв обект от митогеографския модел на света, а и от тракийски митологични представи със същата типология. В литературата идеята, че понтийският Ахил е в крайна сметка местно, негръцко божество, като култът му възникнал в резултат от контаминацията на омировия герой с някакъв божествен образ, почитан отдавна на остров Левка, е изказвана неведнъж³¹. Скептицизмът на Х. Хомел към тази идея е оправдан, тъй като у Ростовцев тя не стъпва върху точен доказателствен материал. Но тя се подкрепя от някои непреки свидетелства, които ясно очертават вероятността понтийският Ахил да е асимилирал местен догръцки култ.

Тракийската митология също познава един етноспецифичен тракийски митологичен модел на света. От една страна, Дунав например изглежда е осмислян като края на света, във връзка с което стои известието на Херодот (V, 10), че според разказите на траките отгатак Дунав местността била непроходима, защото била обитавана от пчели. Това известие на Херодот представлява част от цял комплекс представи за реката, очертаващи я като конкретизиран в географски план обект от митогеографския модел на света³². Х. Хомел допуска, че Черно море е било осмисляно като образ на отвъдния свят, във връзка с което тук, в светилищата, разположени в т. нар. Змийски остров при вливането на Дунав в Черно море и в о-в Березан срещу устието на Танаис, образът на Ахил се очертава именно като образ на бог на смъртта, което всъщност изглежда било първичния му божески облик.³³ Както се вижда, такава представа може да има тракийски аналог. При това този аналог включва в единен комплекс – нещо, което не е характерно за собствено гръцките представи – и осмислянето на реката Дунав като граничен обект от митогеографския модел на света, която отвежда към разположения при вливането ѝ в Черно море отвъден свят в неговата островна локализация. Разбира се, още изходната гръцка представа за обитаващия остров Левка герой вероятно е представлявала митологична представа със субстратен характер. Тук ще отбележа само, че анализирайки названието Левка на този митологизиран географски обект от Черно море (с две локализации – при Дунав и при Бористен), Х. Хомел изрично отбелязва вероятния догръцки характер на митологичната представа, обусловила назоваването на редица острови в Егеида с названието Левка³⁴. От друга страна, вероятно трако-пеласгийски произход има и култът на Деметра Ахайа, който, както видяхме, също има отношение към религиозните представи за отвъдния свят.

Отношение към представите за отвъдния свят има още един топоним от анализирания комплекс имена, представлявайки, следователно, типологичен аналог на обиталището на Ахил в Понта. Образът на пелопонеската река Ахеронт, където, както стана дума, редом със светилищата на Деметра и Кора имало много светилища на Аид, съгласно известието на Страбон (Geogr, VII, 7, 5), е по принцип образ на река, водеща към отвъдния свят.

Най-синтезиран израз тази представа приема у Платон, който, обрисувайки отвъдния свят в диалога си “Федон” (112 с –113 а), представя Ахеронт като страшна подземна река, протичаща в Тартар и вливаща се в езерото Ахерусия. Така и този хидроним, етимологически сроден на името Ахил, е обозначение на воден обект, който бил осмислян в гръцката и вероятно в субстратната спрямо тези представи митология на други палеобалкански народи като река, отвеждаща към отвъдния свят. Показателно е и присъствието в Мала Азия на идентичния топоним Ахеронт, обозначаващ нос на черноморския бряг при града Хераклея; при този нос, по данни на Нимфей Хераклеяски (frg. 2, ed. Müller), било извършено слизането в Аид, т. е. той също бил осмислян като медиативна точка от митогеографския модел на света. Този топоним се разполага отново в една негръцка област, където би могъл да е от местен тракийски произход. В полза на това говори и обстоятелството, че точно в този район се открива интересният етноним *екехейрии*, вероятно представляващ етнично име, сродно на името на ахейците³⁵.

Идеята, че образът на Ахил е имал в гръцката религия облика на божество на отвъдния свят, е обстойно защитена от немския изследвач, цитиран вече нееднократно, Хилдебреخت Хомел. Във връзка с казаното той обръща внимание, че комплексът реалии, обозначаващи с лексеми, формирани от корена $\acute{\alpha}\chi$ - , отразява една представа за господаря на царството на мъртвите, което било разположено в далечните водни пространства и до което можело да се достигне или пътувайки по Океана, или по Черно море, или по абстрактна митологична река, подобна на подземния поток $\acute{\alpha}\chi\epsilon\rho\omega\nu$.³⁶ В настоящото изложение, добавящо към анализа на Х. Хомел само дребни допълнения, стремежът е по-скоро да бъде очертан по-ясно субстратният характер на култа на Ахил като божество на отвъдния свят. Както се вижда, освен обвързаността на този култ с пунктове, разполагащи се в близост с територии, населявани от тракийско население, то както изричните изворни данни за наличието на такива митологични представи у траките, така и трако-пеласгийският характер на имената, формирани от корена $\acute{\alpha}\chi$ -, отразяват един субстратен пласт в гръцката митология на отвъдността – субстратен пласт, който има трако-пеласгийски корени.

Разбира се, необходимо е едно пояснение какво е отношението на митологичните представи, чиито реалии са обозначени с корена ἄχ-, към етнонима ахейци. Повлиян ли е той от насоката на семантично развитие на еднокоренните имена ἄχαιή, ἄχερωίς, Ἄχερων и др., обвързани с функционалността да обозначават понятия от представите за отвъдността, или представя друго семантично поле в рамките на същия корен? Според мен второто е по-вероятно. В това отношение ще припомня становището на Мерлингген, взето под внимание от Х. Хомел при обосноваването на допускането етнонимът ахейци да е принадлежал към същото етимологично гнездо. Той извежда като семантика на етничното име ахейци значението “жители на крайбрежието”, “[живеещи при] водите”³⁷. Такова становище се приема като най-издържано засега и от М. Сакелариу – и според него етникомът би могъл най-вероятно да означава етнос, обитаващ около река, наречена *Akhaiwo- и чествана като божество (в това отношение той допълва към картината на почитането на Ахил Понтарх, на Деметра Ахайя и на реката Ахелой, също така и факта на почитането на божеството Ἄχαιός на остров Кос)³⁸. Това тълкуване би могло да ни даде едно сравнително прецизно решение на въпроса за първичната семантика на етнонима ахейци; той действително би могъл да означава “речни обитатели” и дори “[жители на] морето”, “поморяни” и следователно, в такъв случай, демонстрира едно второ семантично гнездо сред производните от корена ἄχ-. Такова назоваване би могло да бъде пряко отражение на морската активност на ахейците в епохата на миграционна мобилност при прехода от бронзовата към желязната епоха в Балкано-Антатолийския район.

Възможно е обаче етнонимът да е също детерминиран от религиозните представи за отвъдния свят. В това отношение заслужава припомняне, че подобен случай по принцип е известен в етнонимичната практика на древността. В антична Италия, в близост до града Цирцеум, с храм на богинята Цирцея в него – митологичен образ, без съмнение свързан с представите за отвъдния свят. В близост до града Цирцеум се разполагала и страната на кимерийците-последната страна преди спускането на Одисей в Аид, съгласно представите, отразени в Омировата “Одисея” (XI, 13 ff.). По информация на Страбон, тази страна се намирала именно при разположения до Цирцеум залив или езеро Аверн,

чрез подземен път свързан с Куме и морето (Strab. Geogr., V, 4, 5). Страбон съобщава също, че преданието разполагало на брега на Аверн “Извикването на мъртвите” или “Некиомантията” от “Одисея” (X, 507 и сл.). Аверн бил в очите на древните едно от мрачните места с име, и то този именно Plutonium, където според традицията било обиталището на древните кимерийци. В тази локализация вярвал и цитираният от Страбон Ефор, следователно тя била една архаична митологична представа. Кимерийците живеели тук в подземията, наречени ἀργίλλαι (ἄς καλοῦσιν ἀργίλλας)³⁹. Че тяхното обиталище било нейде в пограничието с отвъдния свят, произтича изрично от текста на Омировата “Одисея” (XI, 15–16). Там страната на кимерийците се описва като място, което не е огрявано от слънцето, буквално: “тях [кимерийците] сияйният Хелиос никога не докосва с лъчите си” (οὐδὴ ποτ’ αὐτοῦς ἥέλιος φαέτων ἐλιδέρκεται). Такава представа се установява твърдо в античната литература и у Овидий (Metamorph., XI, 592–598) откриваме подобно описание: кимерийският край бил разположен в пещера, издълбана сред планината, и той бил дом на божеството на Съня. Никога там не влизали лъчите на Феб и там не призовавали Аврора, разказва Овидий, почти буквално повтаряйки думите на Омир.

Във връзка с представата за мрачното обиталище на кимерийците интерес представлява хипотезата на А. Хойбек, който извежда етникона κίμμεριοι от хето-лувийска дума, близка до хетската дума kamtaга ‘дим, мъгла’; тази дума гърците заели чрез посредничеството на йонийските полиси през IX–VIII в. пр. н. е. от западноанатолийските хето-лувийски езици⁴⁰. Така семантиката на този етнимон също включва в себе си представата за народ, обитаващ мъгливо, тъмно, мрачно място, респ. самия отвъден свят. Възможно е и етнонимът ахейци да е имал значението тъкмо на народ, обитаващ край реката *Akhaiwo-, т. е. край реката на отвъдния свят и поначало да е бил натоварен със семантика с религиозна значимост. Подобно на етнонима кимерийци той би могъл да обозначава народ от далечните покрайнини на света, респ. от отвъдния свят. Но тази възможност несъмнено се нуждае от допълнителен анализ.

Налице е и една възможност за изясняване на името ахейци, произтичаща от анализа на още една лексема, която най-вероятно

е сродна на анализираниите лексеми – термина ἀχαΐνης, ἀχαΐνη, или ἀχαΐνῆν, който Аристотел (Hist. anim., 506 a; 611 b, etc.) споменава като дума със значение “елен рогач; двегодишен елен с първите си рога”. И тази дума се свързва от изследвачите с областното име Ахая (срв. също schol. ad Apoll. Rhod. Argon., 4, 175, който я извежда от името на града Ἀχαΐνέα в Крит), от което може би е производна⁴¹. На тази база би могло да се предположи, че етнонимът ахейци означава “елени” и ако не е тотемно име, както често се приема от изследвачите за имена с подобна семантика, то той представлява още един пример за етноним, развил се от термин за обозначаване звената на родово-племенните Männerbünde. Това би било логично развитие на семантиката на лексемата ἀχαΐνῆν в хода на едно съвсем закономерно преосмисляне на понятието “двугодишен елен” в понятието “юноша-елен; юноша”. Тази възможност също няма да анализирам тук.

* * *

Изложените предварителни бележки имат главно целта да очертаят по-релефно констатацията, че най-убедителна засега остава етимологията, която извежда племенното име ахейци и сродните му топоними от трако-пеласгийския корен ἄχ-. Анализът на наличните данни показва, че хипотезата за трако-пеласгийския характер на въпросните имена намира добра подкрепа във възстановката на етническата история на Балкано-Анатолийския район в древността. Нещо повече, налице са и данни, които обвързват екстралингвистичната мотивираност на семантиката на въпросните имена отново с трако-пеласгийските представи, интегрирани като субстратен пласт в античната гръцка религия. По-нататъшният анализ на тези въпроси несъмнено ще хвърли допълнителна светлина върху етнокултурната история на нашите земи в древността.

БЕЛЕЖКИ

- 1 **Bengtson, H.** Gr. Gesch. 2 (1960), p. 45; **Goetze, A.** Kleinasien 2 (1957), p. 183; **Völkl, K.**, in: Nclio 4 (1952), p. 329 n. 1 etc. Библиографската справка е по: **Sacconi, Anna.** Gli Achei in età micenea ed in Omero. – *Ziva Antika*, XIX, p. 16.
- 2 **Kretschmer, P.** Die Hypachäer. – *Glotta*, Bd. 21, 1933, S. 227.

- 3 **Wathelet, P.** Les noms des Grecs et de la Grèce dans les formules de l'épopée Homérique. – Actes du XIe Congrès International des sciences onomastiques, Sofia, 1972. T. 2. Sofia, 1975, p. 429 sqq.
- 4 Срв. напр. прегледа на тези известия у **Клейн, Л. С.** Гомеровские названия греков и древний Восток. – Народы Азии и Африки, 1990, № 1, с. 57–58.
- 5 Срв. **J. M. Aitchison.** The Achaean Homeland: 'Αχαιΐα or 'Αχαιΐς? – Glotta, Bd. 32, 1964, H. 1—2, p. 17 sqq.; **Клейн, Л. С.** Гомеровские названия греков..., с. 57–59.
- 6 Вж. напр.: **Sommer, Fr.** Ahhijavâ und kein Ende? – Indogermanische Forschungen. Jg. 55, 1937, S. 271.
- 7 Вж. от последните изследвания напр.: **Штайнер, Г.** Новые соображения по вопросу об Аххияве. — Вестник Московского университета. Серия 8, История. 1992, № 3, с. 26 и сл.
- 8 Вж. **Palmer, L.** The Interpretation of Mycenaean Greek Texts. Oxford, 1963, p. 65, 184, както и препратките у **Dietrich, В. С.** Late Bronze Age Troy: Religious Contacts with the West. Common Functions and Background of the Community Deity. – Historia. Bd. XXIX/4 (1980), p. 500, n. 32.
- 9 **Хоммель, Хильдебрехт.** Ахилл-бог. – Вестник древней истории, 1981, № 1, с. 63, бел. 57.
- 10 Вж. за локализацията на този остров, за формирането на названието му и за почитането на култа към Ахил на него: **Хоммель, Хильдебрехт.** Ахилл-бог..., с. 57–58, с извори и лит.
- 11 **Георгиев, Владимир И.** Траките и техният език. София, 1977, с. 66, 160–161; **Дуриданов, Ив.** Езикът на траките. София, 1976, с. 28.
- 12 **Георгиев, Владимир И.** Траките и техният език..., с. 160.
- 13 Вж. напр. **Клейн, Л. С.** Гомеровские названия греков..., с. 57–60, 64 и рис. 2 (с. 65).
- 14 **Штайнер, Г.** Новые соображения..., с. 28. Срв. сходно становище у **Гиндин, Л. А., Цымбурский, В. Л.** Троя и “Пра-Аххиява”. – ВДИ, 1995, № 3, с. 16–17.
- 15 **Гиндин, Л. А., Цымбурский, В. Л.** Цит. съч., с. 18.
- 16 **Carruba, O.** Ahhiyawa e altri nomi di popoli e di paesi dell'Anatolia occidentale. – Athenaeum, 1964, V. 42, p. 295 sqq.
- 17 **Dietrich, В. С.** Late Bronze Age Troy..., p. 500, с лит.
- 18 **Гиндин, Л. А., Цымбурский, В. Л.** Цит. съч., с. 18–19.
- 19 Пак там, с. 17.
- 20 **Хоммель, Хильдебрехт.** Ахилл-бог..., с. 72. Вж. историографски преглед на етимологизуванятията на трако-пеласгийска почва на имената от тази

- група и възможната критика у **Sakellariou, Michel B.** *Peuples préhelléniques d'origine indo-européenne*. Athènes, 1977, p. 231 sqq. В българската литература по проблема за етнотипа ахейци идентично решение предлага Вл. Георгиев. Вж. освен цитираните от Сакелариу работи, още и **Georgiev, V.** *Sur l'origine et la langue des Pélasges, des Philistines, des Danaens et des Achéens*. – *Jahrb. d. Kleinasiat. Forschungen*, I, 1951, 136–141.
- 21 **Хоммель, Хильдебрехт.** Ахилл-бог..., с. 72. Срв. и публикацията на немски език на това изследване: **Hommel, H.** *Der Gott Achilleus*. – *Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Kl.*, 1980, която ми е недостъпна.
- 22 Цит. по: **Хоммель, Хильдебрехт.** Ахилл-бог..., с. 73.
- 23 Вж. **Van Windekens, Albert J.** *Nouveaux arguments en faveur de la thèse pélasgique*. – In: В чест на академик Владимир Георгиев. Езиковедски проучвания по случай седемдесет години от рождението му. София, 1980, стр. 154–155, с лит.
- 24 Вж. за индоевропейските корени, от които се развиват лексеми със значението “вода” също и **Гамкрелидзе, Т. В., Иванов, Вяч. Вс.** *Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры*. II. Тбилиси, 1984, с. 671.
- 25 Вж. за това, по повод анализа на тракийското речно име Ахелой: **Георгиев, Владимир И.** *Траките и техният език...*, с. 160–161, 172; **Дуриданов, Ив.** Цит. съч., с. 28, 72, 104. За вписването на това речно име в типичните за палеобалканските езици словообразователни модели вж. напр. **Откупщиков, Ю. В.** *Догреческий субстрат. У истоков европейской цивилизации*. Ленинград, 1988, с. 123.
- 26 Вж. **Van Windekens, Albert J.** *Nouveaux arguments...*, стр. 154.
- 27 **Boisacq, E.** *Dictionnaire étymologique de la langue grecque étudiée dans ses rapports avec les autres langues indo-européennes*. Heidelberg – Paris, 1916, p. 107, с лит.
- 28 Преглед и анализ на основните изворни данни за култа на Деметра Ахайа вж. у **Котова, Добриела.** *Тесмофориите. Женски празничен комплекс*. София, 1995, с. 115 и сл.
- 29 Вж. **Йорданов, Стефан.** За една група антични етнотипа с тракопеласгийско потекло. – В: *Seminarium Thracicum*. 3. Първи академични четения в памет на академик Гаврил Кацаров. София, 1998, с. 48–49.

- 30 С препр. и лит.: **Хоммель, Хильдебреht**. Ахилл-бог..., с. 69–70 и особено бел. 88.
- 31 Вж. препратките към застъпващите това становище съчинения (най-рано – на М. Ростовцев, следван от В. Д. Блаватски, Хр. Данов и др.) у **Хоммель, Хильдебреht**. Ахилл-бог..., с. 59, бел. 34.
- 32 Вж. повече за това в моята работа: **Йорданов, Стефан**. За фолклорно-митологичната основа на някои реалии в съчиненията с географски характер на Константин Костенечки (Фисон–Дунав). – В: Търновска книжовна школа. 6. Българската литература и изкуство от търновския период в историята на православния свят. Шести международен симпозиум. Велико Търново, 26–28 септември 1994 г. Велико Търново, 1999, с. 469–470, с извори и лит.
- 33 Вж. **Хоммель, Хильдебреht**. Ахилл-бог..., с. 68.
- 34 Пак там, с. 56, бел. 16.
- 35 Срв. за това племенно име: **Йорданов, Стефан**. За една група антични етноними..., с. 47–48.
- 36 **Хоммель, Хильдебреht**. Ахилл-бог..., с. 72.
- 37 Цит. по: **Хоммель, Хильдебреht**. Ахилл-бог..., с. 72, бел. 102.
- 38 **Sakellariou, Michel V.** Op. cit., p. 234.
- 39 Вж. за тази негръцка палеобалканска дума: **Гиндин, Л. А., Калужская, И. А.** О применении проспективного и ретроспективного анализа в исследовании лексики Карпато-Балканского региона. – В: Славянское и балканское языкознание. Язык в этнокультурном аспекте. Москва, 1984, с. 30 и сл.
- 40 Срв. **Heubeck, A.** КИММЕРΙΟΙ. – Hermes, 1963, pp. 490–492.
- 41 Вж. **Chantraine, P.** Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Vol. 1–2. Paris, 1968, p. 149, с лит.